

Humanistisk Forskningscenter – Odense Universitet

Menneske og Natur

Af *Svend Erik Larsen*

1. Rammer

I maj 1991 besluttede Statens Humanistiske Forskningsråd at iværksætte et tredje 5-årigt humanistisk forskningscenter inden for rammerne af det humanistiske centerprogram med igangsættelse 1. januar 1992. Den økonomiske basisbevilling er sikret af forskningsrådet og Miljøministeriet i fællesskab, og Odense Universitet er værtsinstitution for centret. Centret får kontorer og mødelokale i en selvstændig afdeling af Odense Kommunes kulturcenter Hollufgaard, beliggende på en herregård i nærheden af universitetet i udkanten af Odense. Alle medarbejdere får her stillet kontor til rådighed med nødvendigt EDB-udstyr.

Det faglige grundlag for centret er et programforslag inden for centertemaet *Menneske og Natur*, udarbejdet af Svend Erik Larsen, Claus Bjørn og Erland Porsmose med støtte i en tværfaglig og tværinstitutionel baggrundsgruppe. Svend Erik Larsen er ansat som centerleder. I centrets bestyrelse er forskningsrådet repræsenteret af Lise Hannestad (formand) og Birgit Løgstrup, Miljøministeriet af Kristian Kristiansen og Gregers Algreen-Ussing og Odense Universitet af Henrik Tvarnø.

Der forventes i centrets levetid to store ansøgningsrunder. I hver af disse vil kunne ansættes 10–15 medarbejdere som stipendiater eller ved frikøb for en periode på maksimalt 3 år. Både senior- og juniorforskere kan søge. Andre tilknytnings- eller samarbejdsformer vil kunne komme på tale i forbindelse med centrets løbende projekter.

2. Forskningsprofil

Centrets hovedopgave er at udføre humanistisk grundforskning inden for temaet *Menneske og Natur*. Arbejdet tilrettelægges tværfagligt med internationalt udsyn og vil være åbent for projekter fra samtlige humanistiske fag og for et samarbejde med fag uden for det humanistiske felt, hvori der som et vigtigt aspekt indgår humanistiske perspektiver og problemer. Forskningsformidlingen vil også være central både i forhold til videnskabelige miljøer og i forhold til den offentlige kulturdebat, hvor de kulturelle fremtidsperspektiver, der udspringer af forholdet mellem menneske og natur, er i fokus.

Grundproblemet i centrets arbejde er den *krise*, som den komplekse relation natur-menneske-kultur har udviklet i nyere tid, dvs. fra slutningen af 1700-tallet, i de overvejende europæiske og europæisk dominerede samfund som følge af intensivering af den menneskelige bearbejdning af omverdenen. Da der ikke i dag findes nogen samlet fælles forståelse af dette kompleks eller af dets krise, er det centrets målsætning at udbygge og forny de humanistiske videnskabers bidrag til en sådan forståelse i en udveksling af forskellige fags og traditioners indsigter og metoder og med internationalt udblik. Eftersom det er forståelsen af hele det sammensatte forhold natur-menneske-kultur, der er den grundlæggende erkendelsesinteresse, er der ikke på forhånd lagt vægt på særlige naturopfattelser, på særlige fag eller på bestemte komponenter i den komplekse helhed. Målet er etableringen af et udogmatisk og søgende miljø, i et samarbejde hvor deltagerne skal inspireres til at turde åbne sig for andre fag og for hinanden – at overraske og at lade sig overraske.

Arbejdet bygger derfor på en opfattelse af, at udviklingen af forskellige og modstridende naturopfattelser og faglige specialiseringer med ingen eller kun overfladiske indbyrdes relationer ofte selv er et kriseudtryk, og at en overvindelse af denne opsplitning, eller i det mindste en præcisering af dens konsekvenser, er et bidrag til den forståelse vi søger.

Det vil under alle omstændigheder være væsentligt for en humanistisk indsats at studere den moderne kulturs naturrelation som et udtryk for, at mennesket er konfronteret med grænser, der samtidig er bundet til naturen – uanset hvilke typer af naturopfattelser der lægges til grund –, og til menne-

skets eget erkendelsesapparat, til dets værdier og forestillings-evner. Menneskets forhold til naturen er uløseligt knyttet til dets forestillinger om den.

Inden for den tidshorisont, som centret afstikker som sin primære, dvs. slutningen af 1700-tallet til i dag, har denne vekselvirkning mellem materielle og bevidsthedsmæssige faktorer knyttet sig til afgørende ændringer i de to grundlæggende aktiviteter, hvormed den menneskelige kultur bearbejder sin natur: *produktion og bebyggelse*. Disse to processer er ikke kun materielle processer, men kulturskabende i bred forstand: produktion skaber og forudsætter fremtidsorientering, fantasi, billeddannelse og er en konfrontation med betingelser for overlevelse og dermed for oplevelsen af liv og død; bebyggelse skaber et materielt, psykologisk og kollektivt rum for menneskets sociale liv med grundlæggende erfaringer af adskillelsen mellem én selv og de andre, af krop, familie og identitet. Her mødes rum og ritual, mark og metafor, fiktion og forhammer, myter og miljø.

I disse to kulturprocesser *tilpasser* mennesket sig naturgrundlaget for sin eksistens, hvad enten dette grundlag knyttes til den omgivende natur eller til menneskets evner og behov. Med teknologi øger mennesket sin kontrol med og frigørelse fra visse af disse forudsætninger, idet det *erstatte* naturen med sine egne produkter. Det er denne situation som den urbant-industrialiserede udvikling har bragt til et punkt, således at vi i dag står med en global krise i naturrelationen med fællestræk på tværs af historisk og kulturelt afgrænsede lokaliteter. En af reaktioner på denne situation har været nationale og internationale politisk-videnskabelige konsensusbeslutninger, hvori naturen indgår som et *institutionaliseret* politisk-økonomisk parameter på linie med andre fænomener, hvorimellem der prioriteres i en politisk beslutningsproces. Men det er vigtigt at fastholde, at selv globalt identiske naturrelationer altid virker i en mere eller mindre velafgrænset lokal kulturel kontekst.

I takt med at de kulturskabte formninger af naturen problematiserer en grænse for selve denne formning, kommer en *anden type naturdominans* til at træde klarere frem. Naturens reaktioner – i omverden, i biologi, i psykiske struktureringer osv. – antager i stigende grad former som er direkte bestemt af den kulturelle bearbejdning selv: skønt omfanget måske er

ens, er der en principiel forskel på virkningerne af en atomkraftulykke og et jordskælv.

Skønt disse udtryk for naturforholdet kan fungere side om side, også i dag, er centrets primære udgangspunkt virkningerne af den urbant-industrialiserede kultur, hvor konfrontationen med naturens uberegnelighed også er knyttet til virkningerne af de menneskelige handlinger. I denne situation er der både udviklet nye naturopfattelser og sket en bearbejdning af naturopfattelser, der er dannet under andre omstændigheder.

Centrets interesse er derfor en undersøgelse af, hvilke naturopfattelser der er virksomme i dag, deres indbyrdes og måske modstridende karakter og deres forskellige historiske oprindelse og mulige fremtidige konsekvenser. Vores kulturs naturopfattelse er en stribe naturopfattelser eller betydninger, som udtrykkes i meget forskellige typer af kulturens tekster og ting – i litteratur, landskaber, design, politiske taler, videnskabelige afhandlinger, arkitektur osv.

Naturopfattelserne antager mange former: naturen som fysisk omverden, som krop, som mennesket sprogeevne, som kaos og det vilde, som drift, som perceptionskategorier, som naturlighedsnormer osv. Men ingen enkelt naturopfattelse kan være rammen om *hele* eller om *alle* de vigtigste aspekter af en kulturs faktiske bearbejdning af naturen. Derfor er en forskning i deres måde at fungere på i kulturen, med og mod hinanden, vigtig for en forståelse af, hvorledes den grænse mellem natur og kultur trækkes eller kan trækkes, som er forudsætning for kulturens eksistens.

[Godkendt som baggrunds orientering af centrets bestyrelse til ansøger i 1. runde]